

Van Zorgvrij tot Buitenrust

Buitenplaatsen en herenhuizen langs de Oude Vlissingeweg

Voordat de Nieuwe Vlissingeweg werd aangelegd, rond 1870, was de Oude Vlissingeweg een belangrijke verbinding tussen Middelburg en Vlissingen. Het is nog steeds een hardnekkig misverstand dat de weg door Napoleon aangelegd zou zijn, hoewel hij toen verbreed of verbeterd kan zijn. Als doorgaande route naar Vlaanderen zal het ook een vrij drukke verkeersweg geweest zijn, althans voor die tijd. Dit blijkt onder meer uit de talrijke pleisterplaatsen die toen aan de weg gelegen waren. Alleen al op Groot Abeele waren er drie. Verder ook nog één op Klein Abeele, op de splitsing met de huidige Reijersweg, en nog verscheidene andere in Oost-Souburg.

De Oude Vlissingeweg was een van de eerste wegen op Wacheren die bestraat werden, namelijk al in de zeventiende eeuw. De weg tussen Middelburg en Koudkerke was zelfs in de negentiende eeuw nog een zandweg.

De Oude Vlissingeweg is mede door zijn kronkelige vorm en de vele bomen en struiken (meidoorns) altijd een fraaie weg geweest. Door vroegere historieschrijvers werd de weg al geroemd om zijn natuurschoon. Vooral in de buurt van grote steden stonden langs dit soort toegangswegen veel buitenplaatsen of herenhuizen. Soms werden ze alleen als zomerhuis gebruikt en dan speelhof genoemd. Veel eigenaars hadden bovendien in de stad zelf nog een riante woning waar ze 's winters vertoefden.

Ook aan de Oude Vlissingeweg hebben veel van dergelijke landhuizen gestaan. Het leek me interessant om eens na te gaan hoeveel het er geweest zijn, waar ze

stonden of nu nog staan en welke informatie over de bewoners terug te vinden is. Over de meeste huizen is in oude bronnen helaas erg weinig te vinden, dit in tegenstelling tot buitenplaatsen als Ter Hooge en Der Boede. Desondanks is het me – mede dankzij de medewerking van een aantal huidige bewoners – toch gelukt een vrij uitgebreid verhaal te schrijven.

In gedachten maken we een wandeling in het midden van de negentiende eeuw en we beginnen onze huizentocht vanuit Middelburg. Via de Vlissingese poort (bij de huidige Schroefbrug) gaan we over een lange ophaalbrug de gracht over en komen uit op de Vlissingesingel. Rechts van ons, in de hoek van de Vlissingeweg en de Schroefbrug, ligt in een bosrijk gebied onze eerste buitenplaats, Zorgvrij.

Zorgvrij

Zorgvrij is een mooie naam voor een buitenplaats maar of het daar in werkelijkheid altijd vrij van zorgen was valt te betwifelen. Het moet een prachtig landgoed zijn geweest met bossen, vijvers en een moestuin, in totaal twee hectare groot. De geschiedenis van de buitenplaats gaat terug tot de zeventiende eeuw. Het had toen een andere, zelfs nog mooiere naam, namelijk Paradijs.

Volgens een akte van 16 februari 1656 werd het hofje Paradijs verkocht aan Abraham van den Heuvel, predikant te Middelburg. In 1783 werd het speelhof met huis Paradijs verkocht aan Joos van den Broecke. Op 9 april 1825 kocht Abraham Fokker ten overstaan van notaris J. van den Broecke Zorgvrij met weiland en ververij. Ruim een jaar later verkocht de weduwe

Fokker “eene schoone en welgelegene Buitenplaats genaamd Zorgvrij staande en gelegen aan den Buitensingel der Stad Middelburg, buiten en bij de Vlissingsepoort met Heerenhuis, Zomerhuis en verdere gebouwen, Moezerij, Bosch en vijvers, groot twee bunders” (twee hectare). Op 1 juli 1826 kocht de Middelburgse pre-

PUBLIEKE VERKOOPING, op Vrijdag den 16 Junij 1826, des namiddags ten vijf uren, in het Hotel van Domburg op de groote Markt te Middelburg, ten overstaan van den Notaris J. J. van den Broecke en getuigen, en in het bijwezen van den Heer Vrederegter van het Kantoon Middelburg, van zes Perceelen VASTE GOEDEREN, te weten:

Eerste Perceel. Eene schoone en welgelegene BUITENPLAATS, genaamd ZORG-VRIJ, staande en gelegen aan den Buiten-Singel der Stad Middelburg, buiten en bij de Vlissingse Poort, onder Middelburgs Ambachten, Wijk E. No. 16 en 17, met HEEREN-HUIS, ZOMERHUIS en verdere Gebouwen, MOEZERY, BOSCH en VIJVERS, groot twee Bunders, vier-en-dertig Roeden, negentien Ellen.

De Grondlasten bedragen: voor Gebouwde Eigendommen f 31, 60.
 „ Ongebouwde „ „ „ 29, 58.
 En de Water- en Dijkpenningen, als Vrijland, „ „ 6, 31.

Zamen f 67, 49.

Tweede Perceel. Een HUIS, met SCHUUR en ERVE, staande te gelegen op het Zand, onder Kondekerke, Wijk C. No. 22. In de

Aankondiging voor publieke verkoop van buitenplaats Zorgvrij in de 'Middelburgsche Courant' van 7 juni 1826. (Zeeuw Archief)

dikant A.I. Snouck Hurgronje de buitenplaats. Hij was al eigenaar van de dichtbij gelegen buitenplaats Veldzigt. In de loop van de negentiende eeuw is Zorgvrij – evenals veel andere buitenplaatsen in die tijd – gesloopt. In 1914 verkocht de familie Snouck Hurgronje een deel van de bouwgrond aan A.A. de Wilde, aannemer te Goes. Deze heeft er in 1916 een nieuwe villa gebouwd die naar het oude Zorgvrij werd vernoemd (thans Oude Vlissingseweg 1). In de topgevel van het gebouw bevindt zich nog steeds een gevelsteen met die naam en het jaartal 1916. Aannemer De Wilde heeft er tot de inundatie gewoond. In de oorlogsjaren heeft hij voor de Duitsers gewerkt, onder meer in de bunkerbouw. Thans is de villa in gebruik als kantoor van Bosch en Slabbers, landschapsarchitecten.

Gaternisse

Pal naast Zorgvrij zien we nog een fraai herenhuis liggen. Het heet Gaternisse en bestaat vermoedelijk al sinds circa 1830. De al genoemde dominee Snouck Hurgronje of diens familie heeft het waarschijnlijk laten bouwen op de grond van het oude Zorgvrij. Het is een vrij groot huis met veel kamers en een grote zolder. De eerste verdieping steekt uit aan de achterzijde en rust op een aantal ijzeren pilaren. Deze hebben ongeveer de vorm van ouderwetse gietijzeren lantaarnpalen. De ruimte daaronder doet dienst als veranda. Achter het gebouw bevindt zich thans nog een klein bos met een grasveld. In het verleden is dat wellicht veel groter geweest, want volgens een tekening van Kroondomeinen was daar in het begin van de negentiende eeuw een buitenplaats met dezelfde naam.

Wat de naam Gaternisse betreft: een nisse (nes) was een laaggelegen en moerassige buitendijkse landtong, een soort schor dus. Plaatsnamen als Nisse, Valkenisse en Scherpenisse verwijzen daarnaar.

Veldzigt

We hoeven slechts enkele passen te lopen en dan komt links van ons weer een buitenplaats in zicht: Veldzigt. Het wordt al vermeld in een koopakte van 1777, toen schepen J.H. Slootman “een hof en Huis, Koepel, Stal en Koetshuis, aan de zuidzijde van de slagboom (tol) aan de Rijweg naar Vlissingen, genaamd Veldzigt, aan Dirk Wagtels, kapitein bij de Admiraliteit van Zeeland” verkocht. Na nog enkele malen van eigenaar gewisseld te zijn, werd de buitenplaats op 19 april 1811 door dominee Snouck Hurgronje gekocht. Er was toen nog maar 290 roeden land bij

(circa 4000 m²). Door de familie Snouck Hurgronje, die het landgoed honderd jaar in bezit heeft gehad, zou het eigendom sterk uitgebreid worden. Al in 1826 werd Zorgvrij met twee hectare grond erbij aangekocht en in 1884 de aan de andere zijde van de watergang (bij De Parel) gelegen buitenplaats Welgelegen. Tot 1914 is het

men door de broer van Jan, M.C. Lindenbergh. In 1973 werd Veldzigt overgenomen door de Stichting Werkplaatsen Walcheren, nu LétÉ. De koopprijs was toen al gestegen tot f 275.000,-; er hoorde wel acht hectare grond bij. In de jaren tachtig vond er een transactie plaats tussen de Werkplaatsen Walcheren en de gemeente Mid-

hele complex eigendom van de familie Snouck Hurgronje gebleven.

Op 17 juli 1914 verkochten de nabestaanden van mr. A.P. Snouck “de fraai aangelegde Buitenplaats Welgelegen met Heerenhuis, Koetshuis, Orangerie, hoenderpark, moestuin met broeibakken, vijvers, bruggen en prieelen en bergplaatsen” aan Jan Lindenbergh te Wemeldinge voor f 18.000,-. Lindenbergh was aannemer van het onderhoud van dijken, onder meer de Westkappelse zeedijk. Op Veldzigt ging hij zich toeleggen op het kweken van fruit. Na het overlijden van de weduwe Lindenbergh in 1951 werd de kwekerij overgeno-

Gezicht op de Oude Vlissingseweg te Middelburg, met rechts het huis Gaternisse, omstreeks 1960. (Zeeuws Archief, Zeeuws Genootschap, Zelandia Illustrata, Prentbriefkaarten nr. P-02164)

delburg en daarna verrees op de grond van Veldzigt een geheel nieuwe woonwijk. Het oude landhuis van Veldzigt bleef gelukkig gespaard en werd weer geschikt gemaakt voor bewoning. Voorheen was het in gebruik als kantoor. Aan één zijde van het voormalige park werd een waterpartij aangelegd. Aan de andere zijde kwamen de nieuwe woningen wel erg dicht bij het

monumentale pand te staan en van het vroegere bos is weinig of niets meer over. In de meidagen van 1940 waren er Franse militairen op Veldzigt gelegerd. Bij hun overhaaste terugtocht hebben ze vermoedelijk de tuinmanswoning, die aan het begin van de oprijlaan stond, opgeblazen. Mogelijk was deze als munitiedepot in

Welgelegen

Als we het gebied van Veldzigt en de brug over de watergang gepasseerd zijn, zien we links van de weg weer een buitenplaats, het al genoemde Welgelegen. Rechts van de weg ligt De Parel. Van beide landhuizen is echter maar heel weinig bekend. We weten alleen dat Wel-

Theekoepel van buitenplaats Veldzigt. (Zeeuws Archief, Zeeuws Genootschap, Zelandia Illustrata, Prentbriefkaarten nr. P-03457)

gebruik en was er geen tijd om het spul mee te nemen. Daarbij zijn ook enkele voertuigen uitgebrand. Kort nadien vorderden de Duitsers Veldzigt voor het onderbrengen van militairen, paarden en wagens. Ook werden enkele barakken en bunkers in het bos gebouwd. Toen de bevrijding in zicht kwam, moesten de Duitsers halsoverkop de buitenplaats verlaten voor het water, dat Walcheren blank zette door bommen van de geallieerden.

gelegen dateert van circa 1690 en dat het in 1884 gekocht werd door de familie Snouck Hurgronje, van Veldzigt. Vermoedelijk had het toen zijn langste tijd gehad en is het nog in diezelfde eeuw aan de slopershamer ten prooi gevallen. Na de inundatie van Walcheren in 1946 heeft Dominicus, die voorheen een hofstede vlak bij de spoorlijn had, er een fruitteeltbedrijf gevestigd. In de jaren tachtig is het terrein verkocht en werd er de woonwijk De Bongerd gerealiseerd. Nu heet het Park de Moucheiron.

De Parel

In het repertorium van notaris Johannis van den Broecke staat dat de buitenplaats De Parel in 1826 verkocht werd: "Proces-verbaal van een verkoping van een Buitenplaats. De Heer Abraham van den Broecke wonende te Middelburg verkoper en de Heer Wilhelmus van Uije mede aldaar woonachtig, koper van een Buitenplaats genaamd de Paerel met deszelfs Heerenhuis, hovenierswoning en verderen gevolge staande en gelegen aan de Rijweg naar Vlissingen, onder Koudekerke Wijk C 60 en 61 voor de somma van vierduizend gulden."

De Oude Vlissingseweg vormde vóór de herindeling van Walcheren de grens tussen Middelburg en Koudekerke. Het grondgebied tussen de weg en de spoorlijn was dus van de gemeente Koudekerke en liep door tot aan Abeele.

Thans is er van het landhuis geen steen meer terug te vinden. De naam is wel in de volksmond blijven bestaan. In de vorige eeuw is het erbij liggende weggetje ernaar vernoemd: Parelwegje. Ook de villa op de hoek van het weggetje en de Oude Vlissingseweg is ernaar vernoemd. Voordat het water kwam, woonde Jacobus Besuijen (Ko Bezuïn), die al op jongere leeftijd kon gaan rentenieren, daar. Vóór de oorlog reed hij al in een grote automobiel waarmee hij probeerde wat te verdienen door als taxichauffeur voor vrienden en bekenden te fungeren. Tijdens de ritten zat hij steevast met een grote sigaar in zijn mond aan het stuur.

We zetten de wandeling voort en na slechts enkele minuten zien we de bomen en struiken van de volgende twee buitenplaatsen.

Casa Cara

Rechts van de weg zien we een groot herenhuis met onder aan de gootlijst de naam Casa Cara. Aan de rechterzijde van het complex bevindt zich het hoofdgebouw met een grote hoge voordeur en aan weerszijden drie grote ramen. Links staat een wat kleiner gebouw dat vermoedelijk

Gevelsteen in het middengebouw van het buitenverblijf Casa Cara. (foto Jo Jobse)

in een later stadium is aangebouwd, met ook weer een aanbouw die mogelijk als keuken of zomerhuis dienst geeft gedaan. Onder de ramen van het middelste gebouw is een gevelsteen ingemetseld met de initialen E.J.K. geb. 18 $\frac{20}{6}$ 88. De persoon die de eerste steen heeft gelegd, is dus op 20 juni 1888 geboren. Wie dat geweest is, is onbekend. Ervan uitgaande dat de eerstesteenlegger minstens twaalf jaar oud is geweest (jonge kinderen van opdrachtgevers mochten soms de eerste steen leggen), zou de aanbouw op zijn vroegst in het begin van de twintigste eeuw gebouwd kunnen zijn. Naar de leeftijd van het hoofdgebouw kunnen we slechts gissen, maar het lijkt ouder te zijn dan 1888. We schatten het maar op circa 1850.

Aan de achterzijde van het gebouw be-

vindt zich een soort veranda op het zuiden waar het in de zomermaanden aangenaam toeven is, evenals in de thans nog altijd aanwezige mooie tuin die erachter ligt. Het gehele complex is nog in vrij originele staat en heeft de eeuwen getrotseerd zonder noemenswaardige veranderingen. Tijdens de inundatie heeft het water onge-

en één in het bijgebouw (nummer 40).

Op nummer 38 woonden de volgende personen: tot 1943 Cornelis Doggen, tot 1946 A. Minderhoud, van 1947 tot 1957 Johannes Louwerse (zoon van landbouwer Louwerse in de Schroeweg, thans kinderboerderij), van 1957 tot 1959 B. Nagtegaal, van 1959 tot 1965 Jac. Coppoolse, van 1965

Het huidige Casa Cara aan de Oude Vlissingseweg. (foto Jo Jobse)

veer tot aan de zolder gestaan. Het moet dus stevig gebouwd zijn, want vele andere oude gebouwen legden onder die omstandigheden het loodje.

Bewoners

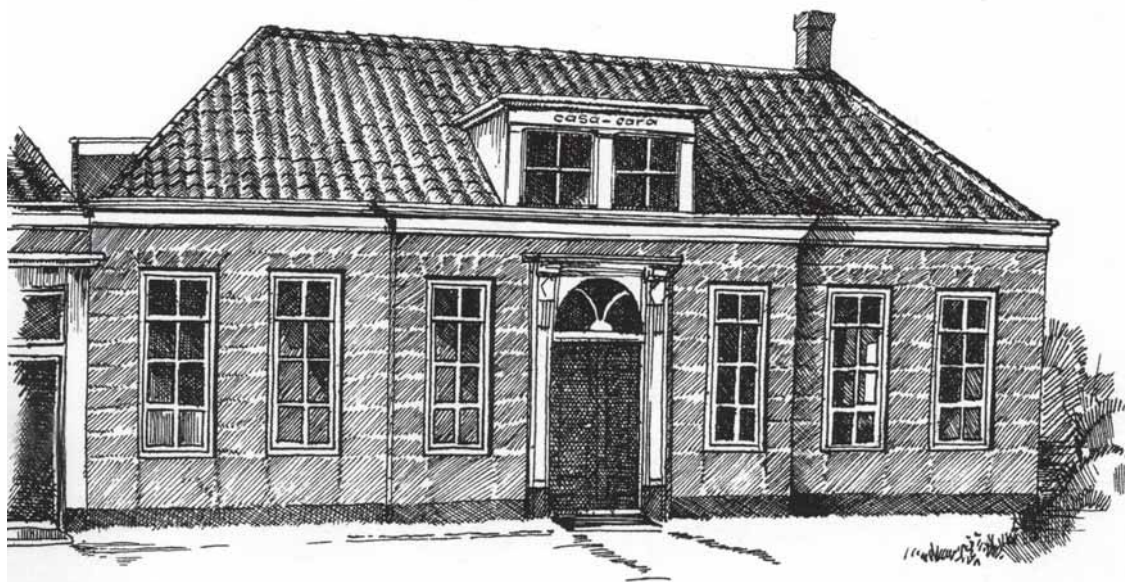
Het complex heeft veel bewoners gehad. Soms woonden er tegelijkertijd wel drie of vier gezinnen, maar er woonden ook alleenstaanden. Meestal werd het grote pand in twee gedeelten bewoond: één familie in het hoofdbouwwerk (nummer 38)

tot 1966 Van de Putte, van 1967 tot 1970 J. Matthijs, van 1970 tot 1974 L. Houmes, van 1969 tot 1971 diens broer P. Houmes en van 1972 tot heden W. Glansdorp. De heer Glansdorp (voormalig architect, militair, Rode Kruismedewerker) heeft beide panden in 1972 gekocht van Jac. Hendrikse, aannemer te Middelburg. Deze heeft het pand wellicht verhuurd aan de genoemde bewoners. De heer L. Houmes die eerst huurder was, heeft in 1974 de bijgebouwen weer van de heer Glansdorp gekocht. Hij woont er thans nog steeds (nummer 40).

Op het eerste gezicht is Casa Cara een

vreemde naam, maar *casa* is het Spaanse woord voor huis. Het tweede deel van de naam, *cara*, betekent in die taal onder meer goed. Er is gezinspeeld op de mogelijkheid dat Casa Cara een publieke functie had en ook enkele opgravingen wijzen in die richting. In de tuin van het landhuis zijn veel kalken pijpen gevonden en in de sloot

moedelijk is het ook een negentiende-eeuwse buitenplaats. Rond 1926 woonde er een voormalig zeeofficier en leraar wis- kunde, de heer Troll. Na de oorlog had de familie De Man er een nertsenfarm. De laatste eigenaar was de heer Versluijs. Hij en zijn vrouw kwamen daar als jong echt- paar omstreeks 1970 te wonen in het

aan de straatzijde werden medicijnflesjes, inktpotten en dergelijke aangetroffen. Ook stuitte men bij het graven op een heel oude fundering met buitengewoon grote kloostermoppen, van het formaat circa 30 x 18 x 8 cm. Aangezien de funderingsres- ten ongeveer naast het hoofdgebouw lagen, is het vermoedelijk een koetshuis of iets dergelijks geweest.

Buitenrust

Schuin tegenover Casa Cara ligt Buiten- rust. Aangezien ook hierover weinig infor- matie beschikbaar is, zullen we het moe- ten doen met wat recentere gegevens. Ver-

*Pentekening van het buitenverblijf Casa Cara.
(coll. Glansdorp)*

'herenhuis', dat erg verwaarloosd en voch- tig was. Bij gebrek aan dakpannen had men er na de oorlog golfplaten op gelegd die aan alle kanten lekten, zodat het regenwater langs de muren stroomde. Bovendien schijnt er met de rijksvergoe- ding voor waterschade gesjoemeld te zijn en werd dat geld voor andere doeleinden gebruikt. Aangezien grondige renovatie vrij duur zou zijn, leek het maar het beste om de hele boel te slopen en dat is dan ook gebeurd. Ongeveer op dezelfde plaats, op

de hoek van de Oude Vlissingeweg en de P.D. van Campenstraat, heeft de familie Versluijs toen een moderne bungalow laten bouwen. In Dauwendaele zijn een straat en een bejaardencomplex naar het oude Buitenrust vernoemd.

We hebben inmiddels al heel wat buitenplaatsen bekeken. In een gebied van amper een vierkante kilometer stonden dus ooit maar liefst zeven buitenplaatsen en als we nog verder wandelen zullen we er nog meer tegenkomen. Hopelijk komt er een vervolg op dit verhaal.

J. Kaljouw

Bronnen

Zeeuws Archief:

- *Notarieel Archief, toegang 12, inv. 408, nr. 5256 en nr. 5351.*
- *Notarieel Archief, toegang 13.4, inv. 180, nr. 874.*
- *Kroondomeinen, toegang 190.1, inv. 1.*
- *Particuliere Tienden Walcheren, toegang 82.1.*
- *'Atlas van Hattinga', deel 10.*
- *'Historische Atlas Zeeland'.*
- *J.A. van de Putte, 'De geschiedenis van Dauwendaele en de buitenplaatsen ten Zuid-Oosten van Middelburg', Zeel. Midd.718.2.*
- *A.F. Wennekes, Veldzigt, van buitenplaats tot kwekerij, in: 'Zeeuws Tijdschrift' 1982.*

Het Verheugd Zeeland

Het bezoek van stadhouder Willem V aan Middelburg en Zeeland

In het voorjaar van 1786 nam stadhouder Willem V het besluit om een bezoek te brengen aan de provincie Zeeland en deelde dat meteen mee aan de Staten van Zeeland. Deze namen in juni 1786 het volgende besluit: "Den 12 juny 1786 is by hun Ed. Mogende de Heeren Staaten geresolveerd, op het ceremonieel, by gelegenheid van de komst van hunne Hoogheden binnen de provintie Zeeland en Stad Middelburg, – hebbende de Heere van Lynden van Blitterswyk, uit naam van zyn hoogheid verzogt dat voor ditmaal de aanbieding van desroyement, in voorige gelegenheden gebruikelijk, buiten deliberatie

zoude blyven, vermits zyn Hoogheid preferred 's Lands Finantien daar mede niet te bezwaaren."

De slechte financiële toestand van de provincie destijds noodzaakte de Staten van Zeeland om stadhouder Willem V "te ontvangen met de minst mogelyken omslag en Ceremonie, gelyk hoogst deszelfs Heer Vader (red. Willem IV) ten jaare 1751 mede gekozen had."

Zwitsers

Gezien de tijd waarin het stadhouderlijke bezoek plaatsvond, waren de motieven om hem minder vorstelijk te ontvangen wellicht